

Hashgacha Pratis

Shiur# 519 | July 5th 2024

השגחה פרטית

שיטת הרמב"ם

מורה נבוכים חלק ג פרק יז-יח

וְהַדְדַּעַת הַחֲמִישִׁי הוּא דַּעַתָּנוּ — רְצוֹנִי לֹאמַר: דַּעַת
תּוֹרָתִנוּ. וְאֲנִי אוֹדִיעָהּ מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסִפְרֵי נְבִיאֵינוּ בּוֹ, וְהוּא
אֲשֶׁר אֲמִינֵהוּ הַמּוֹן חֲכָמֵינוּ. וְאֶגִּיד לָךְ אַחֵר כִּף עוֹד מַה שֶּׁאֲמִינֵהוּ
קִצֵּת הָאֲחֵרוֹנִים מִצִּמְנוּ, וְאוֹדִיעָהּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁאֲמִינֵהוּ אֲנִי בּוֹ.
וְאָמַר: פֶּנֶת תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבְּנוּ — עָלֶיךָ הַשָּׁלוֹם! — וְכָל מִי
שֶׁנִּמְשָׁךְ אַחֲרֶיהָ הִיא שֶׁהָאָדָם בַּעַל יִכְלֹת גְּמוּרָה — רְצוֹנִי לֹאמַר:
שֶׁהוּא בְּטָבְעוֹ וּבְכַחֲרָתוֹ וּבְרְצוֹנוֹ יַעֲשֶׂה כֹל מַה שִּׁיּוּכָל הָאָדָם לַעֲשׂוֹתוֹ
מִבְּלִית שִׁיבְרָא לֹא דְבָר מִתְחַדֵּשׁ בְּכָל; וְכֵן כֹּל מִיָּנִי בַּעַל חַיִּים שֶׁאֵינָם
מְדַבְּרִים יִתְנוּעָעוּ בְּרְצוֹנָם; וְכֵן רָצָה הָאֱלֹהִים ית' — רְצוֹנִי לֹאמַר:
שֶׁמְרְצוֹנוֹ הַקְדוּם בְּאֵין-תַּחֲלָה — שִׁיְהִיָּה כֹל בַּעַל חַיִּים מִתְנוּעָע לְרְצוֹנוֹ
וְשִׁיְהִיָּה הָאָדָם בַּעַל יִכְלֹת עַל מַה שִׁיְרָצֶהוּ אוֹ יִבְחָרְהוּ מִמֶּה שִׁיּוּכָל
עָלָיו. וְזֹאת — פֶּנֶה לֹא נִשְׁמַע בְּכָל בְּאֲמָתֵנוּ וּבְאֲנָשֵׁי תוֹרָתֵנוּ חוּלָק
עָלֶיהָ, תַּחֲלָה לְאֵל!

וְאֲשֶׁר אֲמִינֵהוּ אֲנִי בְּזֹאת הַפֶּנֶה — רְצוֹנִי לֹאמַר: בְּהַשְׁגָּחָה
הָאֱלֹהִית — הוּא מַה שֶּׁאֲסַפֵּר לָךְ. וְאֲנִי נִסְמָךְ בְּזֹאת הָאֲמוּנָה אֲשֶׁר
אֲסַפְּרָה לָּמָּה שֶׁהִכִּיָּאֲנִי אֵלָיו הַמוֹפֵת, אֲכַל אֲסַמְךָ בְּהָ לָּמָּה שֶׁהַתְּבָאָר
אֲעָלֶי שֶׁהוּא פִּנְנַת תּוֹרַת הָאֱלֹהִים וְסִפְרֵי נְבִיאֵינוּ. וְזֶה
הַדַּעַת אֲשֶׁר אֲמִינֵהוּ הוּא יוֹתֵר מִצֵּט הַהִרְחָקוֹת מִן הַדַּעוֹת הַקּוֹדְמוֹת
וְיוֹתֵר קְרוֹב אֶל הַהִקְשׁ הַשְּׂכָלִי. וְהוּא: שֶׁאֲנִי אֲאָמִין שֶׁהַהַשְׁגָּחָה הָאֱלֹהִית
אֲמָנָם הִיא בְּזֶה הָעוֹלָם הַמִּתְחַלֵּט — רְצוֹנִי לֹאמַר: מִתְחַלֵּט גִּלְגַּל הַיָּרֵחַ —

בְּאִישֵׁי מִין הָאָדָם לְבָד, וְזֶה הַמִּין לְבָדוֹ הוּא אֲשֶׁר כֹּל עֲנִיָּנִי אִישִׁיו
וְמַה שֶּׁיִּשְׁלִיגָם מִטּוֹב אוֹ רָע נִמְשָׁךְ אַחֵר הַדִּין, כִּמּוֹ שֶׁאָמַר: „כִּי כָל
דִּרְכָיו מִשְׁפָּט”¹; אֲכַל שֶׁאֵר בַּעַל חַיִּים, וְכָל שֶׁכֵּן הַצִּמְחִים וְיוֹלָתָם,
דַּעַתִּי בָהֶם דַּעַת אֲרִיסֹטוֹ: לֹא אֲאָמִין בְּכָל שְׁנֵה הַעֲלָה נִפְלִי
בְּהַשְׁגָּחָה בּוֹ, וְלֹא שְׁנֵה הַעֲבָיִשׁ טָרֵף זֶה הַזָּבִיב בְּגִזְרָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים
וּרְצוֹנוֹ הָאִישִׁי עָמָה, וְלֹא שֶׁהִרְק אֲשֶׁר רָקַק אוֹתוֹ רְאוּבֵן הַתְּנוּעָע עַד
שֶׁנִּפְלַע עַל זֶה הַיִּתּוּשׁ בְּמָקוֹם מִיָּחָד וְהִרְגוֹ בְּגִזְרַת הָאֱלֹהִים, וְלֹא שְׁנֵה
הַדָּג חֲטָף וּכְלָע זֹאת הַתּוֹלַעַת מִצֵּל פְּנֵי הַיָּם בְּרָצוֹן אֱלֹהִי אִישִׁי —
אֲכַל אֲלֵה בָלָם אֲעָלֶי בְּמִקְרָה גְּמוּרָה, כִּמּוֹ שֶׁחֹשֵׁב אֲרִיסֹטוֹ. וְאוּלָּם
הַהַשְׁגָּחָה הָאֱלֹהִית, לִפִּי דַּעַתִּי וְלִפִּי מַה שֶּׁאֲנִי רוֹאֶה, הִיא נִמְשָׁכַת
אַחֵר הַשִּׁפְעַת הָאֱלֹהִית² — וְהַמִּין אֲשֶׁר נִדְבַק בּוֹ הַשִּׁפְעַת הַהוּא הַשְּׂכָלִי

עד ששבו בעל שכל ונגלה לו כל מה שהוא גלוי לבצל שכל הוא אשר התחברה אליו ההשגחה האלוהית ושצרה לו כל פצלותיו על צד הגמול והענש. אמנם אם טבעה הספינה ומה שבתוכה, כמו שזכר, ונפל הגג על מי שבבית, אם היה זה במקרה הגמול, לא היה ביאת האנשים האלה בספינה ושבת האחרים בבית במקרה, לפי דעתנו, אבל ברצון אלוהי — לפי הדין במשפטיו, אשר לא יגיעו דעותינו לידיעת סדרם 3.

ואשר הביאני לזאת האמונה הוא — שאני לא מצאתי כלל בדברי ספר נביא, שיש לאלוה השגחה באיש מאישי בעלי החיים, כי אם בבני אדם לבד; וכבר תמהו הנביאים גם כן על היות ההשגחה בבני אדם, ושהוא קטן ופחות משישגיח הבורא עליו, כל שכן בזולתו מבעלי החיים! — אמר: „מה אדם ותדעו וגו'“ 4, „מה אנוש כי תזכרו וגו'“ 5. וכבר באו פסוקים מפרשים בהיות ההשגחה בבני

האישית נמצאת בבני אדם. אמנם שאר אישי בעלי החיים — הענין בהם כמו שיראה אר י ס ט ו, באין ספק; ומפני זה היתה שחיטתם מתרת, וגם מצוה בה, והתר להשתמש בהם בתועלותינו ככל אשר נרצה. והראיה על היות שאר בעלי החיים בלתי משגח בהם, רק במין ההשגחה אשר זכר אותה אר י ס ט ו, — מאמר הנביא, כאשר ראה מהתגברות נבוכדנצר ורב הרגו בני אדם, אמר: אדני אלהים! כאלו נעזבו בני אדם ונשכחו ונעשו הפקר כדגים ותולעי הארץ! — הראה בזה המאמר שהמינים ההם נעזבים. והוא אמרו: „ותעשה אדם כדגי הים, כרמש לא משל בו, כלה בחכה העלה וגו'“ 8. ואחר

ולא תחשב שזה הדעת יסתר אותו אמרו: „נותן לבהמה לחמה וגו'“, 10, ואמרו: „הפירים שאגים לטרף וגו'“ 11, ואמרו:

„פּוֹתֵחַ אֶת יָדָהּ וּמַשְׁבִּיעַ לָכֵל חַי רְצוֹן“¹, וּמֵאֵמֶר הַיָּחִיד מִיָּסִי גַם כֵּן: „יֹשֵׁב וְזֶן מִקְרָנִי רֵאמִים וְעַד בִּיצֵי כְנִים“². וְהִרְבֵּה כְמוֹ אֵלֶּה הַמֵּאֲמָרִים שֶׁתִּמְצָאֻם, וְאִין בָּהֶם דְּבַר סוֹתֵר דַּעֲתִי זֶה, כִּי אֵלֶּה כָּלָם—הַשְּׁגָחָה מִיִּנִית, לֹא אִישִׁית, וְכֹאֲלוֹ הוּא מְסַפֵּר פְּעֻלּוֹתָיו ית' בְּהִכְיָנוּ לָכֵל מִיֵּן מְזוֹנֵה הַהִכְרָחִי וְחֹמֶר צְמִידָתוֹ. וְזֶה מְבֹאֵר-נִגְלָה. וְכֵן רוֹאֵה אֶרֶץ טוֹ שְׁוֶה הַמִּין מִן הַהִשְׁגָּחָה הִכְרָחִי-נִמְצָא: כָּכֵר זָכְרוֹ גַם כֵּן אֶלְכָּס נִדְרָר בְּשֵׁם אֶרֶץ טוֹ—רְצוֹנִי לִוְמֵר: הַכֶּנֶת מְצִיאוֹת מְזוֹן כָּל מִין לְאִישִׁיו—, וְלֹאֲלֵא זֶה הִנֵּה הַמִּין אָבֵד, בְּלֹא סִפְק; וְזֶה מְבֹאֵר בְּמַצֵּט הַסִּתְפָּלוֹת. וְאִמְנָם אִמְרָם: „צַעַר בְּעֲלֵי חַיִּים דְּאוֹרִיתָא“³—מֵאֲמָרוֹ: „עַל מָה הִפִּיתָ אֶת אֶתְנָךְ“⁴—הוּא עַל דֶּרֶךְ הַהִשְׁלָמָה לָנוּ, שֶׁלֹּא נִלְמַד מִדַּת הָאֲכֻזְרִיּוֹת, וְלֹא נִכְאִיב לְבַטְלָהּ, לֹא תוֹעֵלָתָה, אֲבָל נִכּוֹן אֵל הַחֲמִלָה וְהַרְחֻמְנוּת, וְאִפְלוּ בָּאֵי זֶה בַּעַל חַיִּים שִׁינְדֵּמֶן, אֵלֶּה

וְהֵבֵן דַּעֲתִי עַד סוּפוֹ וְהַעֲלֵהוּ בְּיָדָהּ: שְׂאֲנִי לֹא אֲאָמִין שִׁיעֲלָם מִהֶאֱלֹוֹה ית' דְּבַר אוֹ אֲנִיחָם לוֹ לָאוֹת, אֲבָל אֲאָמִין שֶׁהַהִשְׁגָּחָה נִמְשַׁכֶּת אַחֵר הַשֶּׁכֶל וּמִדְּבַקָתָּ בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַהִשְׁגָּחָה אִמְנָם תִּהְיֶה מִמִּשְׁכִּיל וְאֲשֶׁר הוּא שֶׁכֶל שְׁלָם שְׁלֵמֹת אֵין שְׁלֵמֹת אַחֲרָיו; אִם כֵּן, כָּל מִי שֶׁנִּדְבֵּק

בּוֹ דְּבַר מִן הַשֶּׁפַע הַהוּא—כְּפִי מַה שִׁישְׁגִּיהוּ מִן הַשֶּׁכֶל יִשְׁגִּיהוּ מִן הַהִשְׁגָּחָה; וְזֶה הַדַּעַת הַנָּאוֹת אֲצִלִּי לְמִשְׁכֶּל וְלִכְתוּבֵי הַתּוֹרָה. וְאִמְנָם

וְאַחֵר מַה שֶׁהִקְדַּמְתִּי מִהֵיּוֹת הַהִשְׁגָּחָה מִיִּחְדָּת בְּמִין הָאָדָם לְבִדּוֹ מִשְׁאֵר מִיָּנִי בְּעֲלֵי הַחַיִּים, אִמֵּר: כִּי כָכֵר נוֹדַע שְׂאִין חוּץ לְשֶׁכֶל מִין נִמְצָא, אֲבָל הַמִּין וּשְׁאֵר הַכְּלָלִיּוֹת—דְּבָרִים שְׂכָלִיִּים, כְּמוֹ שִׁינְדַּעַת, וְכֵל נִמְצָא חוּץ לְשֶׁכֶל אִמְנָם הוּא אִישׁ אוֹ אִישִׁים, וְכִשְׁינְדַּע זֶה יִהְיֶה נוֹדַע גַּם כֵּן שֶׁהַשֶּׁפַע הָאֵלֹוִהִי הַנִּמְצָא מְדַבֵּק בְּמִין הָאָדָם—רְצוֹנִי לִוְמֵר: הַשֶּׁכֶל הָאֲנוּשִׁי—אִמְנָם הוּא מַה שֶׁנִּמְצָא מִן הַשֶּׁכֶלִּים הָאִישִׁיִּים, וְהוּא מַה שֶׁשֶּׁפַע עַל רֵאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה.

וְאַחֵר שֶׁהוּא כֵּן, יִתְחַיֵּב, לְפִי מַה שֶׁזָּכַרְתִּי בַּפֶּרֶק הַקּוֹדֵם, כִּי אִי זֶה אִישׁ מֵאִישֵׁי בְנֵי אָדָם שֶׁהִשְׁגִּיג מִן הַשֶּׁפַע הַהוּא חֶלֶק יוֹתֵר גָּדוֹל, כְּפִי הַכֶּנֶת הַחֹמֶר שֶׁלּוֹ וְכְפִי הַתְּלַמְּדוֹ¹, תִּהְיֶה הַהִשְׁגָּחָה עֲלִיוֹ יוֹתֵר בְּהִכְרָח, אִם הַהִשְׁגָּחָה נִמְשַׁכֶּת אַחֵר הַשֶּׁכֶל, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְתִּי; וְלֹא תִּהְיֶה, אִם כֵּן, הַהִשְׁגָּחָה הָאֵלֹוִהִית בְּבְנֵי אָדָם כָּלָם בְּשֹׁנָה, אֲבָל יִהְיֶה יִתְרוֹן הַהִשְׁגָּחָה עֲלֵיהֶם כִּיִּתְרוֹן שְׁלֵמוֹתָם הָאֲנוּשִׁי זֶה עַל זֶה, וְלְפִי זֶה הָעִיּוֹן יִתְחַיֵּב בְּהִכְרָח שֶׁתִּהְיֶה הַשְּׁגָחָתוֹ ית' בְּנִבְיָאִים עֲצוּמָה מְאֹד

וְלָפִי מִדְּרָגוֹתָם בְּבֹאָה¹, וְתִהְיֶה הַשְׁגָּחָתוֹ בְּחִסְדִּים וּבִטּוֹבִים כְּפִי חֲסִידוֹתָם וְיִשְׁרוֹנָם.—אַחַר שֶׁהִשְׁעוֹר הָהוּא מִשְׁפַּע הַשֶּׁכֶל הָאֱלֹהִי הוּא אֲשֶׁר שָׁם דָּבָר בְּפִי הַנְּבִיאִים וְהוּא אֲשֶׁר יִשָּׁר מַעֲשֵׂי הַטּוֹבִים וְהַשְׁלִים חֲכָמוֹת הַחֲסִידִים בָּמָה שִׁדְּעוּ. וְאִמָּנָם הַסִּכָּלִים הַמְּמָרִים, כְּפִי מֵה שִׁחְסְרוּ מִן הַשְׁפַּע הָהוּא, הִיָּה עֲנִיָּנָם נִבְּנָה וְסִדְּרוּ בְּסִדְּר שְׂאָר אִישֵׁי מִיָּנִי בְּעֲלֵי הַחַיִּים: „נִמְשָׁל בְּבִהְמוֹת נִדְמוּ“²; וּמִפְּנֵי זֶה הָיָה קֶל לְהִרְגָם, אֲבָל צָוָה בּוֹ לְתוֹעֶצֶת³. וְזֶה הָעֲנִין הוּא פְּנֵה מִפְּנֵה הַתּוֹרָה וְעָלָיו בְּנִינָה—רְצוֹנִי לֹאֵמַר: עַל שֶׁהִשְׁגָּחָה בְּאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי אָדָם כְּפִי מֵה שֶׁהוּא.

שיטת הרמב"ן

פירוש הרמב"ן איוב פרק לו פסוק ז

כאשר אמר, ולא ימאס: (ז) לא יגרע מצדיק עיניו, זה הכתוב מפרש ענין גדול בענין ההשגחה ובאו בו פסוקים רבים, כי אנשי התורה והאמונה התמימה יאמינו בהשגחה כי האל ישגיח וישמור אנשי מין האדם, כמו שכתוב גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו⁹, ואמר דוד כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין¹⁰, ולא בא בתורה או בנבואה שיהיה האל משגיח ושומר אישי שאר הבריות שאינן מדברות, רק שומר את הכללים בכלל השמים וצבאם, ולכן הותרה השחיטה לצורך האדם¹¹, וגם לכפר על נפשותינו בדמם על המזבח, והטעם הזה ידוע וברור כי האדם מפני שהוא מכיר את אלהיו ישגיח עליו וישמור אותו, ולא כן שאר הבריות שאינן מדברות ואינן יודעות בוראם, ומן הטעם הזה ישמור את הצדיקים, כי כאשר לבם ועיניהם תמיד עמו, כן עיני ה' עליהם מראשית השנה ועד אחרית שנה¹², עד כי החסיד הגמור הדבק באלהיו תמיד ולא יפרד הדבק במחשבתו בו בענין מענייני העולם, יהיה נשמר תמיד מכל מקרי הזמן אפילו ההווה בטבע וישתמר מהם בנס יעשה לו תמיד, כאלו יחשב מכת העליונים אינם מבני ההווה וההפסד למקרי העתים, וכפי קרבתו להדבק באלהיו ישתמר שמירה מעולה, והרחוק מן האל במחשבתו ובמעשיו ואפילו לא יתחייב מיתה בחטאו אשר

חטא, יהיה משולח ונעזב למקרים. ובאו בזה פסוקים רבים, אמר דוד עליו השלום רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו¹³, אמר כי [14] הקרובים אליו בתכלית השמירה והרחוקים ממנו מזומנים למקרים ואין להם מציל מן הנזק, כמו ההולך בחשך אשר נפילתו קרובה¹⁴] אם לא ישתמר וילך לאט. ואמר כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה' ¹⁵, וכתיב עין ה' אל יראוי המיחלים לחסדו¹⁶, יאמר כי עיניו עליהם כאשר הם מיחלים לו תמיד ונפשם דבקה עמו. ומפני שרוב העולם מן הכת הזאת האמצעית, צותה התורה החלץ הנלחמים, וענין משוח מלחמה להשיב היראים, ולא ימס את לבב אחיו כלבבו¹⁷, וכל תקון המערכות אשר בתורה או בנביאים, כגון וישאל דוד בה' ויאמר לא תעלה הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאים וגו'¹⁸, וכגון לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש¹⁹, כי אם ראויים הם יוצאים במעט גוי ונוצחים בלי נשק, ואילו היו חייבים בנצוח עם לא יועיל למו, רק הענין כי ראויים להתנהג בדרך הטבע והמקרה, והענין הזה בארו הרב זצ"ל ביאור יפה בספר מורה הנבוכים²⁰. ועתה אמר אליהוא בדרך הזה, לא יגרע מצדיק עיניו, כי האל לא ימנע עיניו שעה ורגע מן הצדיק אלא יראה בו תמיד, כענין עיני ה' אל יראוי²¹: ואת מלכים לכסא, כי הוא יושבם לנצח ויגביה מלכותם, כי לא בכחם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו²²: (ח) ואם אסורים בזיקים, אמר: ואם יש אסורים בזיקים, בחבלי עוני נלכדו:

רמב"ן פרשת וירא פרק יח פסוק יט

כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו'. והנכון בעיני שהיא ידיעה בו ממש. ירמוז, כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל, היא לשמור הכללים. וגם בני האדם מונחים בו למקרים עד בא עת פקודתם. אבל בחסידיו ישום אליו לבו לדעת אותו בפרט, להיות שמירתו דבקה בו תמיד, לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל. כטעם לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו ז). ובאו מזה פסוקים רבים, כדכתיב (תהלים לג יח) הנה עין ה' אל יראיו, וזולת זה:

רבינו בחיי שם

(יט) כי ידעתיו. ²⁵ לשון גדולה ומעלה, מלשון: מה אדם ותדעהו*, או יהיה לשון השגחה, כי ידיעת הש"י את האדם היא השגחתו בו, וכשאמר, כי ידעתיו בא למעט שאר בני אדם שאינם צדיקים שאין ההשגחה בהם כמו בצדיקים. וצריך שתשכיל כי ההשגחה בעולם השפל במין האדם היא כללית ופרטית, ופסוק מלא הוא, שמצינו: גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני האדם לתת לאיש כדרכיו וגו' ²⁶, ובשאר בעלי חיים היא כללית לא פרטית רק בכלל כדי לקיים המין. וההשגחה הפרטית שבמין האדם נחלקה לשני חלקים: השגחה בו לידע כל פרטי מעשיו ומחשבותיו, והשגחה בו להגין עליו ולהצילו מן המקרים, ההשגחה בו לידע כל פרטי מעשיו היא בכל אדם מישראל או מן האומות, כענין שכתוב: היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ²⁷, ההשגחה בו להצילו מן המקרים אין זה בכל אדם, ואפילו בישראל, כי אם בצדיקים שבהם, שהקב"ה מציל את הצדיקים מן המקרים ששאר בני אדם נמסרים בידם, ולא יעזוב את חסידיו ולא יגרע מהם עינו ²⁸, אלא השגחתו בצדיק תמיד, לא תפרד ממנו כלל, וזה לשון, כי ידעתיו שההשגחה בו ובשאר הצדיקים להצילם ממקרי בני האדם ²⁵], וזה דעת הרמב"ן בפסוק

שיטת החינוך

מצוה קסט

מצות ענין מומאת מצורע

משרשי המצוה, לקבוע בנפשותינו כי השגחת השם ברוך הוא פרטית על כל אחד ואחד מבני אדם, וכי עיניו פקוחות על כל דרכיהם, כמו שכתוב [איוב ל"ד, כ"א] כי עיניו על דרכי איש וכל צעדיו יראה, ולכן הוזהרנו לתת לב אל החולי הרע ולחשוב כי החטא גרם אותו, וכבר אמרו זכרונם לברכה [ערכין ט"ו ע"ב] כי בחטא לשון הרע יבוא ברוב, ולא ניקחנו דרך מקרה. ויש לנו לבוא אל הכהן שהוא העומד לכפרת החוטאים, ועם חברת המכפר אולי יהרהר בתשובה ויוסגר קצת ימים* כדי שישכח אל לבו עניניו במתון, ויפשפש במעשיו. ולפעמים יוסגר שני הסגרין, שמא יהרהר תשובה ולא תשובה שלמה לגמרי, כאילו תאמר על דרך משל שחשב להחזיר מחצית גזלתו, ואז יחדש בו השם קצת סימנין שיוסגר שנית אולי ישלים תשובתו ויטהר לגמרי. וכל ענין הסגרין אלו יורה השגחתו ברוך הוא על כל דרכי האדם אחת לאחת, ולפי שהדעות רבות בהשגחת האל על כל בראיו, יבואו בה הרבה פסוקים במקרא, והרבה מצוות להורות על הענין, מהיותו פינה גדולה בתורתנו. שיש כתות בני אדם יחשבו כי השגחת השם ברוך הוא על כל המינין* בפרט, בין אנשים או כל שאר בעלי חיים, ויש מהן כתות יחשבו

יהל אור פרשת שלח דף קנז עמוד ב

נ"ר והן ג' אלקים הידועים צבינה וזו"ג ג' עלמין הנ"ל . והוא
הנהגת הטבע אבל הכל אלקים שופטים והשגחה כי אין אדם
נוקף כו' (חולין ז' ב') ואפי' נפרא קלא לית מתניד כו'
אלא שהטבע הוא השליח כי נגזר על זה להעשיר וזה להעני
שולח השי"ת שזה יאבד וזה ימלא ואין עושה גם שיצרא ממון
ומזה יפרח הממון לשמים וזהו הטבע והוא ד"מ שמלך יושב
בבית מלכותו ורואה מרחוק את כל אדם צלל א' ובהמה צלל
אחר והוא שולח לאדם מזונותיו חטים ע"י תחבולות ע"י
נללים וחבלים ושאר הדברים עד שמגיע אליו וכן לבהמה
שעורין והם אינן רואין רק הסיבה הקרובה להם וסוברים
שזה הסיבה הוא מטעמו ועוד לו רשת פרוסה להביא אותם
על מקום הליכתם וכשהגיע עתם מושך משם הרשת ונלכד
צוארו ומת והסכל מדמה בדעתו שמקרה קרה לו וגם זה
הוא ע"י טבע שמסבב לו מאכל רע וכמ"ש (חגיגה ד:ה.)
דמשגרא תנורא קדחה כו' והן הכל נסים נסתרים ונסים
נללים נעשין ע"י שם הוי"ה כידוע ונגד זה אמר ג' דברים .

שיטת הבעל שם טוב

כתר שם טוב

קעמ

השגחה פרטית

ובידוע בענין השגחה פרטית שמבאר מורנו הבעש"ט נ"ע³⁷⁶ דלא זו לבד דכל
פרטי תנועות הנבראים למיניהם היא בהשגחה פרטית מהבורא ית',
והשגחה פרטית הלזו היא חיות הנברא וקיומו, אלא דעוד זאת דתנועה פרטית
דנברא פרטי הרי יש לו יחס כללי לכללות כונת הבריאה³⁷⁷, ועל דרך דוגמא הנה
תנועת אחד הדשאים הצומח בעמקי יער או באחד ההרים הגבוהים או בעמקים
היותר עמוקים אשר לא עבר שם איש, הנה לא זו בלבד דתנועת הדשא ההוא
לימינו ולשמאלו לפניו ולאחור בכל משך ימי חייו הוא עפ"י השגחה פרטית אשר
הוא ית' גזר אומר אשר דשא פרטי זה חי' יחי' חדשים ימים ושעות קצובות,
ובמשך זה יסוב ויכוף לימינו ושמאלו לפניו ולאחוריו במספר כזה וכזה, אלא עוד
זאת דתנועת הדשא הפרטי הלזה יש לו יחס כללי לכללות כונת הבריאה, דבצרוף
ואחוד כל הפעולות הפרטים של הרבוי רבבות פרטים אין מספר שישנם בכל
האלפים ורבבות מינים שישנם בהד' חלוקות דדצח"מ הנה נשלמה כונה העליונה
בסוד הבריאה כולה, וא"כ הנה לא זו בלבד דתנועה אחת של דשא פרטי היא באה
בהשגחה פרטית, אלא עוד זאת דגם תנועה אחת של דשא פרטי משלים הכונה
העליונה בענין הבריאה³⁷⁸.

בך' אנו לומדים בתורתו של מורנו הבעש"ט ג"ע דכל ברואי הדצח"ם כולם מושגחים מאתו ית' בכל פרטי פרטי עניניהם כל אחד לפי מעלתו. והקב"ה מסבב כמה סבות ועילות בכדי לפעול איזה פעולה הנוגעת להנבוא. והכל הוא בהשגחה פרטי פרטי הנראה במוחש ממש, דבאמצע הקיץ ביום בהיר אשר השמש זורח בכל תקפו לפתע פתאום מתעורר רוח חזק המנענע עלי האילן ונתלשים כמה עלין ומפרק קש הגגות וקשי התבן המתגוללים ע"פ הארץ מגביהם ומטלטלים ממקום למקום. וכעבור איזה רגעים נשקט הרוח והי' כלא הי'. דכונת הרוח חזק הי' עילה וסבה מאתו ית' לפעול תלישת עלי האילן ופריקת איזה קשי תבן מהגג ולטלטל העלים הנתלשים והקש המתגלגל לאותו המקום כפי גזרת ההשגחה העליונה ית' בשביל כונה אלקית. והיינו שגם טלטול העלים או קשי התבן המתגוללים ברחוב או בשדה הוא בהשגחה פרטית³⁷⁹. ומכש"כ במין המדבר בכלל ובישראל עם קרובו ית' בפרט דהשגחה העליונה ית' בהם הוא בפרטי פרטיות כל הענינים³⁸⁰.

שומר אמונים השגחה פרטית פרק יז

ועובדא הוה פעם אחת בבוצינא דנהורא עלאה רבינו הבעש"ט זי"ע, שהיה עם תלמידיו בשרה, ופתאום עבר על רגע רוח חזק ונפלו כמה עלין לארץ, ואמר בניי תדעו שזה הרוח שעבר עכשיו על רגע, היה בשביל תולעת אחת שהיתה בסוף איזה עלה, והיה החמה זורחת עליה ביותר, והיתה צועקת לה' בצעקה, ושלח ה' זה הרוח ונפלו כמה עלין לארץ, ונפלה גם היא עמהם, ואמר להם זאת להודיע להם גודל השגחת הבורא ורחמנותו על כל בריין דעלמא [ממש], כמובא בלשון התיקונים.

מאמר האחדות

8

התחתונים צריכים יותר להשגחתו ית' להיותם בעלי שינוי ותמורה על כן למעשה ידיו יכסוף להעמידם ולחיותם. משל לאב שיחמול וירחם [יותר] על החולה והנכאב מבניו כי כולם בניו זה הצד הראשון אשר ממנה יתחייב היות ההשגחה בתחתונים יותר מבעליונים. והצד	כן נבהו סח' ב'ו ומה שירוו יתקרב אצל יהיו דבריו נ לתוציא דבר ודהקש לפני הפסוקים אשר פחות ויותר
---	--

ידיעת השם

רלב"ג

בראשית יח-יט וירא

התועלת הט"ז הוא בדעות. והוא ללמדנו מידיעת השם יתע' הדברים, דבר נפלא נעלם מכל הקודמים אשר הגיעו אלינו דבריהם. והוא שמה שידע השם יתעלה מהפעולות אשר בזה העולם השפל, הוא דבר זולת מה שיעשוהו האנשים. וזה שהוא ידע מעשה האנשים הראויים לפי מה שהוכן להם מיום הבראם, מפאת הגרמים השמימיים* אשר שם השם יתעלה אותם משגיחים השגחה כללית באישי המין האנושי. והנה הבחירה האנושית מושלת על זה הסדור המסודר בפעולותיהם מפאת הגרמים השמימיים. ולזה יתכן שיהיה מה שיעשוהו האנשים זולת מה שידע ה' יתע' מסדור פעולותיהם. וזה כי הוא ידע פעולותיהם מהצד אשר אפשר בהם הידיעה והוא הצד אשר בו הם מסודרות ומוגבלות.

ואולם הצד אשר בו הם אפשריות לא תתכן בהם הידיעה. שאם הנחנו שתתכן בהם הידיעה לא יתקיים שתהיינה אפשריות. ולזה אמר דרך משל* שכבר יראה השם יתעלה אם עשו אנשי סדום ועמורה מהרעות כמו מה שידע הוא מהם, לפי שכבר יתכן שיהיה מה שעשוהו זולת מה שידע השם יתעלה מהם. וכבר ביארנו זה הענין מידיעת השם ית' הדברים כשלישי ממלחמות ה'. וכיארנו שם שזה הדעת הוא מחוייב מצד העיון ומצד התורה.

עליהם, לא
כמו שהניחו
בטול זה הד
על בנותיו
השם יתברך
בחורה מייעו
שיבא איך
בחורה וברכ

דעת הרלב"ג בהשגחה פרטית

ועור המרי
נגלית על
א אפקד
מרי יעזבם
מה שבא
כאר ממה
מה שנזכר

פרק רביעי

יתבאר בו איך הענין בזאת ההשגחה באופן מה.

ואחר שכבר התבאר שהוא שקר שלא תהיה ההשגחה האלהית באחד מאישי האדם מצד הטבע הפרטי, והתבאר גם כן שהוא שקר שתהיה ההשגחה בכל אחד מהם מצד הטבע האישי, הנה הוא מבואר שיחויב מזה שתהיה ההשגחה בקצתם, ולא תהיה בקצתם. וכבר יראה גם כן באופן אחר, רצוני שההשגחה האלהית הוא באישי האדם מצד הטבע האישי, ושהוא בקצתם, וכקצתם לא. וזה שכבר יראה שמה שהוא יותר נכבד ויותר קרוב במדרגה אל השכל הפועל השגית בו השם יתברך יותר, ושם בו כלים יותר לשמור מציאותו, וזה מבואר ממה שכבר התבאר בספר בעלי חיים, כי כבר תמצא שכל מה שיהיה הבעל חי יותר נכבד, הוכנו לו כלים יותר לשמר מציאותו. ולפי שבאדם מדרגות מתחלפות בקורבה וברוחק מהשכל הפועל מצד הטבע האישי, הנה יחויב שיהיו היותר חזקי יחס אליו יותר מושגחים בטבע האישי. ולפי שקצת אנשים ישארו עם ההכנה אשר להם מצד הטבע המיני, ולא ישחדלו לדרוך אל שלמות יתקרבו אל השכל הפועל, אבל קצתם יוסיפו חסרון על חסרונם אשר להם בשרש היצירה מצד הטבע המיני, הוא מבואר שזה הכת מהאנשים לא תתלה בהם ההשגחה האלהית אם לא בטבע מיני כי אין להם צד אחר מצד הטבע האישי יהיו בו מושגחים. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שההשגחה האלהית היא בקצת האנשים מצד הטבע האישי במדרגות מתחלפות, וכקצת האנשים אינה נמצאת כלל. וכבר יראה זה גם כן באופן אחר. וזה שהשם יתברך הוא מבואר מעניינו שהוא יודע כל המושכלות, והאדם רב ההכנה לקבל המושכלות, עד שהוא כחיי על כלם באופן מה. ובהיות הענין כן, רצוני שהשם יתברך הוא רב המושכלות בפעל, והאדם רב ההכנה על קבולם, והיה מבואר ממה שכפעל שישלים מה שבכח ויוציאהו

אל הפעל, הוא מכואר שהשם יתברך ישלים באדם מה שבכח ויוציאהו אל הפעל. ולפי שהיציאה מהכח אל הפעל כמושכלות ימצא בה הפועל והמתפעל אחד באופן מה, הוא מכואר שכבר יגיע לאדם בזה האופן התאחדות מהרבקות בשם יתברך. ומה שזה ררכו הוא מכואר שהוא ראוי שתהיה ההשגחה בו נפלאה מצד זה ההתאחדות והרבקות, לא שיעזבהו השם יתברך על צד המאוס, להיותו פחות ונכזה ביחס אליו, כמו שיאמרו בשאין ההשגחה האלהית באחד מאישי האדם מצד הטבע הפרטי להיותו פחות ונכזה ביחס אל השם יתברך. ולפי שזה ההתאחדות הוא מפני מה שהגיע לאדם מהמושכלות בפעל, לא מצד הכח אשר הוא הטבע המיני, הוא מכואר שראוי שתהיה ההשגחה האלהית באדם המשכיל מצד הטבע האישי.

פרק חמישי

יתבאר בו באיזה אופן יהבן שיונח מה שהתבאר מענין זאת ההשגחה שיהיה מסכים למה שהתבאר מידיעת השם יתברך בדברים.

ואחר שהתבאר שההשגחה האלהית היא בקצת אישי האדם מצד הטבע האישי, ראוי שנחקור באיזה אופן אפשר שיונח עם זה שמירת השרש אשר התבאר כמה שקדם בידיעת השם יתברך, רצוני שאין ידיעתו מהפשטת בפרטי מהצר אשר הוא בו פרטי ורמזו אליו, כי כבר ידמה שיהיה בזה מהקושי, עד שכבר יחשב שמי שירצה לקבץ שתי אלו הדעות יהיה במדרגת מי שירצה לקבץ ההפכים יחד. ונאמר שכבר התבאר כחפוש שהשכל הפועל ישגיח בהנמצאות אם בשישים להם כלים גופיים להם כחות נפשיים, ישמרו בהם מציאותם האישים בעלי הכלים ההם, וירחיקו מהם המזיק, או יתרחק ממנו, כאלו תאמר שהוא שם הקרנים והפרסות העגולות והמלחעות בקצת בעלי חיים לשמרם ממי שיבא להזיק להם, ולהשגת הטרף בטורפים. ובקצתם השגיח בהם ששם בהם חשוקות נפשיות לבר, או פעולות והנה דמיון חשוקות נפשיות, כאלו תאמר שהוא שם בטלה חשוקה בטבע לברוח מהואכ בעת ראותו אותו, ואף על פי שלא הרגיש בשהוא מזיק ולא ראהו קודם, ובוה האופן יברחו הרבה מהעופות הדורסים ואם לא ראו אותם קודם זה, ויכונו הרבה מן העופות ללכת בימי הקור לפאת הדרום ובימי החום לפאת הצפון מוולת ששיגו האותות הנמצאות להם במקומות אשר יתנועעו אליהם, ותניח הסנונית עשב ידוע על עיני אפרוחיה כשנקרו אותה מוולת שחרע שבוה רפואה לעיניהם. והנה דמיון הפעולות, כאלו תאמר שהוא שם ברבורים אומנות ששיותיהם

אשר בהם יתהוו ובעשיית הרבש אשר יונו ממנו בעת שיחסר להם המזון מוולת שיהיה להם שכל מעשי יסודרו ממנו אלה המלאכות. והנה זה האופן מההשגחה הוא באדם בצד יותר שלם מאד, שכבר הוכן לו שכל מעשי יסודרו ממנו מלאכות רבות מועילות לו בשמירתו, והוכן לו השכל אשר יסודרו ממנו התשוקות לברוח מדברים רבים מויקים ולכוין אל דברים רבים מועילים. ובקצת האנשים תהיה ההשגחה הזאת באופן יותר שלם, ר"ל שהוא יודיע להם בנכואה הדברים הרעים והטובים הנכונים לבא עליהם כדי שישמרו מהרעות ויכוננו אל הטובות, כמו שהתבאר במאמר השני מזה הספר. והנה היה ראוי כן, וזה שהשם יתברך לא יקצר מהשפיע מהטוב והשלמות כפי מה שאפשר לו כנמצא נמצא. ולפי שזה האופן מההשגחה אשר השגיח בהרבה מהבעלי חיים בששם להם תשוקות נפשיות לברוח מהרע ולהגיע אל הטוב מוולת שישערו בטוב ההוא וברע ההוא, היה אפשר שיהיה בקצת האנשים אופן יותר שלם, והוא שיודיעם הרע והטוב הנכון לבא עליהם כדי שיכרחו מהרע ויכוננו אל הטוב. הנה הוא ראוי שתהיה בהם ההשגחה על זה הצד. והנה בקצת ענינים השגיח באישי הנמצאים בשיגיע להם ענין מה מצער ישמרו בו, כאלו תאמר שהוא שם הלחה השחורה באצטומכא כדי שתדגדג בפי האצטומכא בעת צורך הבא אל המזון, ויצטער בהרגשו בזה ויבקש המזון, כי בזה האופן יהיה נשמר, וכמו ששם במין מה מהבעלי חיים השלכת זרעו כלי אל השמירה, וזה כי הוא בשיפחד מבעלי חיים אחרים יקרה לו מהפחד שישליך זרעו, ויסתר בו.

וכאשר התישבו אופני ההשגחה הנמצאת מהשם יתברך לאלו הדברים אשר בכאן, והיה שכבר התבאר שהשם יתברך ישגיח בקצת אישי האדם מצד הטבע האישי במדרגות חלוקות. הנה ראוי שנענין באיזה אופן מאופני ההשגחה שזכרנו יתכן שתהיה זאת ההשגחה. והוא מבואר שאי אפשר שתהיה זאת ההשגחה בשישים באישים היוחר מושגחים אברים יותר לשמר מציאותם, לפי שהם כלם ממין אחד, ואישי המין האחד הם שוים על המנהג הטבעי במספר אבריהם וחמונותיהם והכחות הנפשיות אשר להם, האלהים, אם לא שיהיה בכאן רבוי אברים באישים מהכרח החומר, ומה שזה דרכו אינו על צד ההשגחה וההטבה. ובהיות הענין כן, הנה ירמה שתהיה זאת ההשגחה באחד מהאופנים הנשואים, או במה שיאות להם. ולפי שהוא מבואר ממה שקדם שהשם יתברך יודיע לקצת האנשים הטובות והרעות העתידים לבא עליהם על צד ההשגחה בשמירתם, הנה יראה מזה שהשגחתו יתברך באישי האדם

הוא בשויריע להם הטוב והרע הנכון לבא עליהם כדי שישמרו מהרעות ויכוננו אל הטובות.

והנה זאת ההודעה תהיה ממנו באופנים שונים. לפי התחלפות מדרגת האנשים בקורבה והרוחק מהשכל הפועל, וזה שהאנשים אשר הם חוקי ההתאחדות עם השכל הפועל חגיע להם זאת ההודעה באופן שלם בדרך הנבואה. וזה גם כן על מדרגות, לפי התחלף מדרגות ההתאחדות. אשר לא חגיע מדרגתם אל שתשלם להם ההודעה בזה האופן, ישגיח להם השם יתברך בשישים להם תשוקות נפשיות לכיון לדברים מה יגיע להם טוב בהם מזולת שישערו בטוב ההוא, ולכרוח מדברים אחרים יגיע להם רע בהם מפאת הסדורים אשר מהגרמים השמימיים מזולת שישערו ברע ההוא. וזאת ההודעה גם כן חלושה. זכזה האופן יקרה לקצת אנשים הפחד סביב העת אשר הוא נכון שיבא להם רע בו מזולת שישערו בדבר יהיה הפחד ההוא בעבורי. וזה דומה באופן מה למה שיקרה לחלושי הראות, שלא יראו הדברים המאירים בעצמם, אבל ישיגו מהם זהרם וניצוצים. וכדומה לזה אמרו רבותינו זכרונם לברכה אף על גב דאיהו לא חזי, מזליה חזי, והנה מנח זה המאמר מבואר במעט עיון ממה שבארנו במאמר השני מזה הספר. ולזאת הסבה גם כן חמצא קצת האנשים מחרחקים מדברים מה לא ישיגו למה החרחקו מהם, ואחר התבאר להם שאם לא היו מחרחקים מהם, היה מגיעם רע. וקצת אנשים מחקרים לדברים מה לא ישיגו למה התעוררו להחקר להם, ואחר יתבאר להם שהחקרם אליהם יהיה סבה אל שיגיע להם טוב. ואשר לא חגיע מדרגתם אל שתושם בהם זאת החשוקה, הנה אפשר שיהיה ההשגחה בם בשיביא בהם ענינים מצערים על צד ההשגחה לשמרם מדברים אחרים רעים מהם מוכנים לבא עליהם, או לכיון אל שיגיע להם טובות. משל מה שיהיה לשמרם מן הרעות, כאלו חאמר שאיש טוב הולך בדרך עם סוחרים לרכב הים, ויכנס קוץ ברגלו באופן שלא יוכל ללכת עמהם, והיה זה סבה אל שימלט מהטביעה בים, ועל כיוצא בזה אמר דוד עליו השלום אורך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני. ומשל מה שיהיה לכיון אל שיגיע להם טובות, כאלו חאמר שכבר התעורר פלוני ללכת בשיירה, ונכנס הקוץ ברגלו, ויהיה זה סבה אל שימנע ללכת עמם ונשאר במדינה, והגיעו לו הצלחות עצומות לא היו מגיעות אליו אם לא נשאר בה. וזה כלו והדומה אליו יקראוהו רבותינו זכרונם לברכה יסורין של אהבה.

ראיה מרש"י

אלו טרפות פרק שלישי חולין

סג.

עין משפט
נר מצוה

רמב"א מ"א פ"א מהלכות
מחללות
הלכה יד:

רבינו גרשום

שתיא חמרא ובה שתיא
חמרא. שכן של עופות:
שחורדי כפות. שיש לו
בראש כעין טווס וכפות:
בי הוה חזי נמלה אמר
צדקתך כהררי אל. כלו
שנשא משאיו עליו גדול
מכני: כי הוה חזי שלך
אמר משפטיך תחלו
רבה. כלומר שכיבא
מוטווי מחרוה רבה:
לקני ובטני. שם עופות:
הא באחרא דשכיחי
פרס ועזניה אית בהו חז
סימן וטמא וחבי קאמר
הכי דשכיחי פרס ועזניה
אין אובלין משקאי
ובטנא דתן ית לחן סי'
אחר שאין דורסין וגורסין
בהו כשום פרס ועזניה:
במעברא מנדרין
עליהו. על קקראתא:
כיון שבאת [הרס] באו
רחמים לעולם. אלו
נשים: ההוא בדא
תורה. כלומר אלו היתה
רחמה ממש: כמראה
חמה עמוק מן הצל: (ב)
כן ח' חתיה שאדנקא:
באות שבעופות. ויטקא
הלכות מחללות הלכה יד

מסורת הש"ס
עם הוספות

(א) נלול מט: שטות
מת. (ב) נלול ט. (ג)
[פין חוס' מחוסת
מט: ד"ה הא מחולל
וכי' (ד) נלול ט. (ה)
ועי' (ו) ד"ה כל שיש
טב: ד"ה מאי (ז) סא.
תורה הדרים, (ח) לעיל
סא ע"א.

הנהגות הב"ח

(א) נמי אנה שמאנפת
עם חכמים. כלל וכן
מש"ס:

תורה אור השלם

(א) נאח הבוס נאח
השק"ך נאח העשוק:
[ויקרא יא. יז]

(ב) נאח התסדקה
האנפה למינה נאח
הדוביפת נאח העשוק:
[ויקרא יא. יז]

(ג) צדקתך כהררי אל
משפטיך תחלו רבה
אדם ובהמה חושע יי'
[ויקרא יא. יז]

(ד) נאח התגשפות נאח
הקאת נאח הקים:
[ויקרא יא. יז]

(ה) והאנפה והחב
[ויקרא יא. יז]

בת מוגא חמרא. זה שמה: יפה כח הבן. הלכה היא בפרק כל
הנשבעין בשבעות. (דף מה:): שקיפנא. שם העוף ויש בהן שני
מינין אותם שקיפין ארוכין וגופו ארוס שרי: מורומא. שם עוף
שהיה מוחזק להם בטהור ושקיו ארוכין וגופו ארוס: נגוס פסול.

בנומי כהנים צבטות (דף מה:):
ירוקין פסולין. גבי נחמרו מעיה
תנן ליה צמתימין (לעיל דף נז:): זה
השולח דנים מן הים. אינהו הוו

צקאי ביה והוא עורב המים: שהודו
כפות. כרגלתו עצה ודומה כמי
שכפולה למח הראש וכפותה שם והוא
עוף גדול כתרנגול וקורין לו פולין

שלי"א: זהו שהביא שמיר המקדש.
דלא נגר טורא מתרגמין ליה והוא
תרנגול גדול וצניטין בפרק מי שחמו

(דף סח:): מפרס מלי עבד ביה דמנרג
ביה טורא: צדקתך כהררי אל. דלפי'
נמלה אית ליה חיותא גדולה:

ושפטיך אף בתרוב רבה. שזמנה
שן לשפות ולעשות נקמתך בדגה
הים להמית המזומנים למות. לשון

מורי. לישנא אחרינא לנמלה הוא
אומר דקתך כהררי אל שמוטמיה
מומנין לה צלא טורא ועם מי שמה

נשפט אמה דני עד מהוס רצה כגון
שן טורא לנקש שם מוטימין: לקי
ועני שריא שקנאי ובענאי מקוס

שנהגו כרי: דשיחיה. שרעט

הא באחרא דשכיחי פרס ועזניה. פירש הקונטרס דבאחרא דשכיחי
חישין משום דדמו לפרס ועזניה שמה מינס הוא וקשה דלס
כן ככל דוכתא ליחסר¹ אלא נראה לפרש דודאי לאו ממנייהו הס
אלא באחרא דשכיחי חישין משום דדמו לפרס ועזניה ומחלל

בהם אכל באחרא דלא שכיחי ליכא
למיחש למידי וטרי:

באור שבעופות קיפוף. שלשה
מיני קיפוף הם האל שהוא
צלות שבעופות וזה מנשמת כדקאמר

דתנשמת הוא צלות שבעופות ועוד
יש כוס וינשוף דמתרגמין קריא
וקיפופא והוא ניהו דלמרינן בהמפלת

(מה דף כג:). דענייהם הולכות לפניהם
כאל אלס כמו קריא וקיפופא וצבטות
פרק הרוסא (דף טז:): אמרינן כל מיני

עופות יפס לחלוס מוח מקריא
וקיפופא ועוד יש קיפוף אחר שהוא
מיה כדאמר' נמי בפרק הרוסא

(ג"ז שם ע"ט) כל מיני חיות יפין לחלוס
מוח מן הפיל והקוף והקיפוף וכן
צפ"ק דצבטות (דף טז:). הארי והדוב

הנמר והקוף והקיפוף שלש שנים:
הנין זה הנין. הכל לא שייך
למיפקר אטו קמן קאי

דקאמר זה הנין דהא² קאמר זה הנין
זהו אותן שקורין נן אכל לעיל דעורב
העמקי נמי קרי עורב שייך למפקר

מה זה מפרש יותר מזה:

מכח האב אמר רב יהודה שקיפנא אריכי
שקי וסומקי שריא וסימניך מורומא גוצי
וסומקי אסירי וסימניך נגוס פסול אריכי שקי

וירוקין אסירי וסימניך³ ירוקין פסולין אמר
רב יהודה⁴ שלך זה השולח דגים מן הים⁵
רוביפת שהודו כפות תניא נמי הכי רוביפת

שהודו כפות זהו שהביא שמיר לבית
המקדש ר' יוחנן כי הוה חזי שלך אמר
משפטיך תחלו רבה כי הוה חזי נמלה אמר

צדקתך כהררי אל אמר אמימר לקני ובטני
שריין שקנאי ובטנאי שלא לאכול אין אוכלין
מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין

אמור במנהגא תליא מילתא אין ולא קשיא
הא באחרא דשכיחי פרס ועזניה הא באחרא
דלא שכיחי פרס ועזניה אמר אביי קואי

וקקוא אסירי קקואתא שריא במערבא מלקן
עיליה וקרו לה תחוותא ת"ח⁷ תנשמת באות⁸
שבעופות אתה אומר באות שבעופות

או אינו אלא באות שבערצים אמרת צא
למפקר

מכח האב אמר רב יהודה שקיפנא אריכי
שקי וסומקי שריא וסימניך מורומא גוצי
וסומקי אסירי וסימניך נגוס פסול אריכי שקי

וירוקין אסירי וסימניך³ ירוקין פסולין אמר
רב יהודה⁴ שלך זה השולח דגים מן הים⁵
רוביפת שהודו כפות תניא נמי הכי רוביפת

שהודו כפות זהו שהביא שמיר לבית
המקדש ר' יוחנן כי הוה חזי שלך אמר
משפטיך תחלו רבה כי הוה חזי נמלה אמר

צדקתך כהררי אל אמר אמימר לקני ובטני
שריין שקנאי ובטנאי שלא לאכול אין אוכלין
מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין

תלמוד בבלי מסכת חולין דף ז עמוד ב

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף טז עמוד ב

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד א

אמר מר: צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע. איני? והא כתיב: פקד עון אבות על בנים, וכתיב: ובנים לא יומתו על אבות ורמין קראי אהדדי ומשנינן: לא קשיא, הא - כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא - כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם! אלא, הכי קאמר ליה: צדיק וטוב לו - צדיק גמור, צדיק ורע לו - צדיק שאינו גמור, רשע וטוב לו - רשע שאינו גמור, רשע ורע לו - רשע גמור. ופליגא דרבי מאיר, דאמר רבי מאיר: שתיים נתנו לו ואחת לא נתנו לו, שנאמר: וחנתי את אשר אחן - אף על פי שאינו הגון, - ורחמתי את אשר ארחם - אף על פי שאינו הגון. ויאמר לא תוכל לראות את פני, תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה, כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשרציתי לא רצית, עכשיו שאתה רוצה - איני רוצה. ופליגא דרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן; דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, בשכר שלש זכה לשלש: בשכר ויסתר משה פניו - זכה לקלסתר פנים. בשכר כי ירא - זכה לוייראו מגשת אליו, בשכר מהביט - זכה לותמנת ה' יביט.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה ה

שמא תאמר והלא הקדוש ברוך הוא יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע, אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו, דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר, כבר בארנו בפ' שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהם ודעתם שנים, אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי כך אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא, הוא שהנביא אמר כי לא מחשבתי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים והמעשים אבל ג נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקדוש ברוך הוא מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך, ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה, ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו.

השגת הרמב"ד וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים ומעשה ידיהם. א"א לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק ואולי שעה אחת יבא הרהור בלבם על זה, ואף על פי שאין תשובה נצחת על זה טוב הוא לסמוך לו קצת תשובה ואומר, אם היו צדקת האדם ורשעתו תלויים בגזירת הבורא ית' היינו אומרים שידיעתו היא גזירתו והיתה לנו השאלה קשה מאד ועכשיו שהבורא הסיר זו הממשלה מידו ומסרה ביד האדם עצמו אין ידיעתו גזירה אבל היא כידיעת האצטגנינים שיודעים מכח אחר מה יהיו דרכיו של זה והדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיקו לצאת מתחת המזל והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע והבורא יודע כח המזל ורגעיו אם יש כח בשכל להוציאו לזה מידו אם לא וזו הידיעה אינה גזירה, וכל זה איננו שוה.

רמב"ן פרשת בא פרק יג פסוק טז

ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג יא), ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת

ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כלה:

ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (לעיל ח יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט כט) למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה:

ובעבור כי הקדוש ברוך הוא לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ (לעיל יב טו) ובעזיבת הפסח (במדבר ט יג), והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפיו בבקר ובערב, כמו שאמרו (ברכות כא א) אמת ויציב דאורייתא, ממה שכתוב (דברים טז ג) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ושנעשה סכה בכל שנה:

וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים. כי הקונה מזוזה בזוז אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו:

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן חמודות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו, וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו, וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א) ויקראו אל אלהים בחזקה (יונה ג ח), מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול, חציפא נצח לבישה (עי' ערוך ערך חצף):

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים

בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז א, ולעיל ו ב). ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ועוד אפרש זה בעזרת השם (ויקרא כו יא):

אור החיים פרשת מקץ פרק מב פסוק כא

או ירצה על זה הדרך להיות שראו כולם יחד באו למשמר חשבו בדעתם בשל מי הרעה, ולהיות שמכר יוסף היה לאות בין עיניהם כשבאו לתלות בו מצאו סתירה לדבר מצד ראובן שנתפס עמהם והוא לא היה בתוך המוכרים, לזה הכריחו ואמרו אבל אשמים וגו' פי' הן אמת אם נאמר שהצרה באה בעד המכר יקשה לנו ראובן לא מכר אבל אשמים וגו' אשר ראינו צרת נפשו וגו' כשרצו לשלוח יד בו ובדבר זה היה ראובן שוה עמהם ההוא אמר (ל"ז כ"ב) השליכו אותו אל הבור ופשיטא כי יתחנן יוסף אליהם ביותר בהשליכו אל הבור לפחד הנפילה והבל הבור והנחשים ועקרבים גם למות שמה ברעב ובצמא ואין לך מיתה משונה כזו ויחנן קולו להם ולא שמעו לקול תחנונו ובזה יד ראובן עמהם, והוא אומר על כן באה אלינו פירוש יחד הצרה, וכל זה כשנאמר כי דבריהם אלו היו כשהכניסום במשמר. וטעם שסדר הכתוב דבריהם באחרונה הוא לצד שלא רצה להפסיק תוך כל דברי יוסף, אבל אם נאמר שדבריהם אלו היו אחר שהסכימו לאסור אחד מהם והם יעלו לשלום כסדר הכתוב צריך לתת טעם למה לא נתעוררו לחוש לאשמת אחיהם עד עתה. ואולי כי קודם לא הרגישו וחשבו כי אדם בעל בחירה ורצון להרע ולא עון יוסף גורם כי לדעתם מחויב היה להם כמו שפירשנו במקומו (שם כ') מה שאין כן כשאמר להם אחיכם אחד יאסר וגו' ויעשו כן פירוש יחדו הם אחד מהם בזה נתעוררו מהנדמה כי הוא עון יוסף כמו שהם נתאכזרו על אחיהם לזה בא להם הצער בדרך זה שאסרו אחד מהם ביד איש נכרי. וכבר רשמתי בכמה מקומות כי העון יוליד בדמותו בצלמו בסוד אומרו (תהלים ס"ב) תשלם לאיש כמעשהו וכמו כן הדברים כאן שהכאיב להם לבם בצרת אחיהם, והוא אומר אבל פי' אם היה המקרה זה בדרך אחר לא היינו מצדיקים שעל סיבת יוסף באה אלינו אבל עתה ודאי אשמים אנחנו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנו עמוד א

האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא. אמר רב אשי: אי אומנא, אי גנבא, אי טבחא, אי מוהלא. אמר רבה: אנא במאדים הואי! - אמר אביי מר נמי עניש וקטיל. איתמר, רבי חנינא אומר: מזל מחכים, מזל מעשיר, ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל. ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבי יוחנן: מניין שאין מזל לישראל - שנאמר כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו כי יחתו הגויים מהמה, גויים יחתו, ולא ישראל. ואף רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר רב: מניין שאין מזל

לישראל - שנאמר ויוצא אתו החוצה. אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם בן ביתי יורש אתי. אמר לו: לאו, כי אם אשר יצא ממעיך. אמר לפניו: רבונו של עולם, נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל.